

KOMUNIKACIJSKI MODEL GOVORNIH VJEŽBI I NASTAVA JEZIČNOGA IZRAŽAVANJA

Lidija Bakota
Učiteljski fakultet
Osijek

SAŽETAK: U radu se daje prikaz komunikacijskoga modela govornih vježbi kao jednoj od mogućnosti komunikacijskoga osposobljavanja učenika tijekom institucionalnoga učenja hrvatskoga jezika. Komunikacijski model govornih vježbi polazi od suvremenih teorija učenja jezika koje navode da ovladavanje gramatičkim znanjem nekoga jezika ne jamči i uspješnu komunikaciju na tom jeziku. Učenje jezika premješta se s lingvističkoga na funkcionalno-komunikacijsko osposobljavanje koje u sebe uključuje tri podspodobnosti: jezičnu (lingvističku), društvenojezičnu (sociolingvističku) i uporabnu (pragmatičku) sposobnost. U radu se polemizira i mogućnost uvođenja novoga predmeta u hrvatski osnovnoškolski sustav (kultura govorenja, govorna kultura, govorno izražavanje, govorna komunikacija, oratorstvo, govorništvo, umijeće komuniciranja) čiji bi temeljni cilj bio osposobljavanje učenika za uspješnu komunikaciju u raznolikim priopćajnim situacijama kao i za polifunkcionalnu uporabu hrvatskoga jezika.¹

UVOD

Suvremena lingvistika jezik najčešće definira kao temeljno ili najopćenitije sredstvo komunikacije među ljudima. (Škiljan 2002: 22). Učenje jezika moguće je isključivo govorom. To znači da bi čovjek naučio neki jezik, da bi na njemu komunicirao, mora prije toga naučiti govoriti.

Jezik i govor međusobno su povezani. Postojanje jednoga podrazumijeva postojanje drugoga. Povijesno gledano govor prethodi jeziku.

---

¹ Više o komunikacijskom modelu govornih vježbi u osnovnoj školi vidjeti: Bakota, L. (2010) *Komunikacijski model govornih vježbi u osnovnoj školi*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet. Sveučilište u Zagrebu.

„Govor je, dakle, izbor iz jezika i fizičko ostvarenje toga izbora.” (Vuletić 2006: 7).

Iako je čovjeku biološki dana sposobnost govorenja/komunikacije, to ne znači da čovjek zna komunicirati na društveno prihvatljiv način. Govor nije samo čovjekova biološka predispozicija nego je i vještina koja se stječe učenjem, poučavanjem i vježbanjem. Drugim riječima, da bi čovjek mogao komunicirati na društveno prihvatljiv način potrebno mu je govorno osposobljavanje.

Institucionalno je učenje hrvatskoga jezika, koje započinje djetetovim polaskom u prvi razred, bilo usmjereno na usavršavanje jezične a ne komunikacijske sposobnosti. Jezična se sposobnost provjeravala stupnjem usvojenosti gramatičko-pravopisnih pravila dok su komunikacijske vještine, osobito vještine govorenja i slušanja, bile zanemarene jer se na njih gledalo kao na čovjekove biološki dane sposobnosti. Temeljni je cilj predmeta Hrvatski jezik prema Nastavnom planu i programu za osnovnu školu „osposobljavanje učenika za jezičnu komunikaciju u svim priopćajnim situacijama u kojima se može zateći učenik osnovne škole.”² Nastava bi jezičnoga izražavanja, u dijelu koji se odnosi na govorne vježbe, trebala biti usmjerena ponajprije na razvoj dviju primarnih jezičnih djelatnosti: govorenja i slušanja. Govorne bi vježbe trebale omogućiti razvijanje jezične (lingvističke) sposobnosti, društvenojezične (sociolingvističke) i uporabne (funkcionalne, pragmatičke) komunikacijske sposobnosti.

U radu će se istaknuti potreba dopune nastave jezičnoga izražavanja komunikacijskim sadržajima kojima bi se učenika komunikacijski osposobilo za polifunkcionalnu uporabu jezika u različitim priopćajnim situacijama u kojima se može zateći.

1. TERMINOLOŠKA ODREĐENJA KOMUNIKACIJSKOGA OSPOSOBLJAVANJA

Kompetencija je termin u lingvističkoj teoriji, osobito u generativnoj gramatici, koji se odnosi na čovjekovo znanje jezika, odnosno na sustav pravila kojim je čovjek ovladao tako da je sposoban proizvoditi i ra-

---

² Nastavni plan i program za osnovnu školu, Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb 2006., str. 25.

zumjeti beskonačan broj rečenica te prepoznati gramatičke pogreške. (Crystal 1985: 105).

Komunikacija je proces koji u sebe uključuje dvije vrste sposobnosti (kompetencije): jezičnu i komunikacijsku. *Jezična sposobnost* (engl. *language competence*) pripada isključivo ljudima. Pojam je jezične sposobnosti u literaturu uveo Noam Chomsky. Chomsky jezičnu sposobnost promatra kao biološku obdarenost ljudskoga uma/mozga. Izložena okolini djetetova jezična sposobnost oblikuje gramatiku određenoga jezika koja daje strukturalne prikaze jezičnih izraza. (Chomsky 1991). Pojam se *jezične sposobnosti* u literaturi odnosi i na ovladavanje četirima jezičnim djelatnostima: slušanjem, govorenjem, čitanjem i pisanjem.

Komunikacijska se sposobnost (engl. *communicative competence*) može odrediti kao sposobnost govornika da pomoću jezičnih iskaza ostvari svoju komunikacijsku namjeru. Pojam se najčešće odnosi na izvornog govornika koji je sposoban proizvoditi i razumjeti rečenice u odgovarajućem kontekstu što zapravo znači da je sposoban učinkovito komunicirati u odgovarajućoj socijalnoj sredini. (Crystal 1985: 59). Pojam komunikacijske sposobnosti (komunikacijske kompetencije) u literaturu je prvi uveo Dell H. Hymes. „Za razliku od jezične kompetencije, komunikacijska kompetencija pokazuje ne samo poznavanje struktura jezika već i načela uporabe tih struktura u različitim društvenokulturnim aktivnostima, gdje se mogu manifestirati i različiti jezični varijeteti. Prema tome, komunikacijska kompetencija podrazumijeva posjedovanje gramatičke kompetencije i sociolingvističkih pravila uporabe te gramatike.” (Vrhovac 2001: 16). David Nuan (1999: 226) navodi da komunikacijska kompetencija uključuje: a) znanje gramatike i rječnika, b) znanje pravila govora (npr. znanje kako započeti i kako završiti razgovor, znanje o kojim se temama može razgovarati, znanje kako se obratiti različitim osobama i u različitim situacijama, c) znanje kako koristiti i odgovoriti na različite tipove govornih činova kao što su zahtjevi, isprike, zahvale, pozivi, d) znanje kako se odgovarajuće koristiti jezikom.

U hrvatskom jeziku postoji nekoliko inačica istoga naziva: *komunikacijska sposobnost*, *sposobnost sporazumijevanja*, *komunikacijska osposobljenost*, *komunikacijska stručnost*, *komunikacijska umješnost*. (Pavličević-Franić 2005). Nasuprot vrlo raširenom pojmu *komunikacijske kompetencije* u radu se prednost daje hrvatskom nazivu *komunikacijska sposobnost* kojom se označava „sposobnost služenja jezičnim znanjem u sporazumijevanju.” (Pavličević-Franić 2005). Komunikacijska

spodobnost uključuje poznavanje gramatičkih pravila (fonetskih, fonoloških, morfoloških, sintaktičkih, semantičkih), pragmatičkih, komunikacijskih, sociolingvističkih te kulturoloških koja se primjenjuju u procesu sporazumijevanja. Iz navedenoga proizlazi da, iako je lingvistička sposobnost (kompetencija) nužna, ona nije dovoljna nekome tko želi komunicirati. „Komunikacijska kompetencija uključuje lingvističku kompetenciju (...) ali također uključuje niz drugih sociolingvističkih i konverzacijskih vještina koje govorniku omogućuju da zna reći ‘što, komu, kada.’” (Nuan 1999: 226). Sandra Savignon definira komunikacijsku sposobnost (kompetenciju) kao sposobnost funkcioniranja u stvarnom komunikacijskom okružju odnosno dinamičnu razmjenu u kojoj se lingvistička sposobnost (kompetencija) mora prilagoditi potpunom informacijskom imputu, lingvističkom i paralingvističkom, jednoga ili više govornika. (Prema: Nuan 1999: 226).

Uz pojam komunikacijske sposobnosti u literaturi postoji i pojam *komunikacijska osposobljenost*. Pojam se upotrebljava onda kada se na komunikacijsku sposobnost (engl. *competence*) gleda kao na razvojnu pojavu, odnosno kada se želi istaknuti da je neka vještina stečena učenjem, da je posljedica učenja, poučavanja, uvježbavanja. (Jelaska 2005).

2. INSTITUCIONALNO KOMUNIKACIJSKO OSPOSOBLJAVANJE

U ranom razdoblju učenja jezika naglasak je na komunikacijskoj sposobnosti, odnosno na poznavanju hrvatskoga jezika kojim se učenik može služiti u svakodnevnim priopćajnim situacijama (govornim i pisanim). U višim razredima osnovne škole učenika se komunikacijski osposobljava kako bi dalje razvio svoje jezične sposobnosti, odnosno teorijski usvojio jezikoslovne norme i pravila.³ Za razliku od sposobnosti koja može biti urođena, razvijena ili stečena, pojam se *vještine* odnosi na proces učenja. Vještine se dakle stječu osposobljavanjem. Da bi neke vještine učenik stekao i razvio, potrebno je osposobljavanje. „Kada učenik nauči neku jezičnu djelatnost, kada njome posve ovlada, smatra se da je u toj djelatnosti jezično osposobljen. Ako se njome može služiti nesvjesno, ako ju je usvojio, to se očituje kao sposobnost.”⁴ Komunika-

---

³ HNOS za predmet Hrvatski jezik, www.mzos.hr

⁴ HNOS za predmet Hrvatski jezik, www.mzos.hr

cija se u radu promatra i kao sposobnost i kao vještina. Neke su komunikacijske sposobnosti urođene (poput razlikovanja i prepoznavanja glasova materinskoga jezika, sposobnost govorenja i slušanja). Mnoge se komunikacijske vještine stječu učenjem i uvježbavanjem (na primjer znati što i kako reći u određenim situacijama, stvarati društveno prihvatljive iskaze, razvijati kulturu govorenja, znati kada treba dati i/ili preuzeti riječ i sl.).

U nastavi se jezičnoga izražavanja (kao jednog od četiriju nastavnih područja predmeta Hrvatski jezik) provode različiti oblici govornih i pismenih vježbi⁵ „svrha kojih je ponajprije poticanje govornoga i pisanoga jezika, te razvijanje govornoga i pisanoga izražavanja standardnim hrvatskim jezikom, ali i drugim uporabnim idiomima sredine.” (Pavličević-Franić 2005: 115). Govorne se i pismene vježbe u literaturi javljaju i pod nazivima *jezične vježbe*, *usmene vježbe* (budući da se njihov sadržaj uvježbava usmeno – govorom).

U znanstvenoj literaturi prevladava podjela govornih vježbi Stjepka Težaka (1974, 1996) na gramatičko-pravogovorne i stilsko-kompozicijske vježbe. Gramatičko-pravogovorne usmene vježbe mogu biti gramatičke (fonološke, morfološke, sintaktičke), leksičke (leksičko-semantičke, leksičko-gramatičke, leksičko-stilističke) i ortoepske ili pravogovorne (akcenatske, artikulacijske i intonacijske). Pismene se vježbe dijele na gramatičko-pravopisne vježbe koje mogu biti gramatičke (fonološke, morfološke, sintaktičke), leksičke (leksičko-semantičke, leksičko-gramatičke, leksičko-stilističke) i ortografske ili pravopisne (vježbe i zadatci, diktati, sastavci). Navedena podjela jezičnih vježbi proizišla je iz tradicionalnoga sadržaja nastave gramatike koja obuhvaća učenje fonetike, fonologije, morfologije, sintakse, semantike i tvorbe riječi. U takvoj strukturi govornih vježbi izostaju sadržaji pragmatike (proučavanje uporabe jezika u socijalnom kontekstu) i sociolingvistike (grana lingvistike koja proučava odnose između jezika i društva”). (Trask 2005: 327). Suvremeni pristupi komunikacijskoga osposobljavanja podrazumijevaju stjecanje ne samo jezičnoga (lingvističkog) znanja nego i društvenojezičnoga (sociolingvističkog) i uporabnoga (pragmatičkog) znanja jezika.

---

⁵ U literaturi se uz naziv *pismene vježbe* javlja i naziv *pisane vježbe* jer je riječ o pisanoj realizaciji jezika u odnosu na govornu realizaciju jezika. Izrazu *pismen* oprjeka je *nepismen*. No ta se značenjska oprjeka ne odnosi na sintagmu *pismene vježbe* – *nepismene vježbe*. Budući da se pisana realizacija jezika u metodičkom smislu jednom ne može javiti kao pismena, a drugi puta kao nepismena vježba, u radu se zadržava tradicionalni naziv *pismene vježbe* koje su u oprejci spram *govornih vježbi* kao dvama različitim ostvarajima istoga jezika.

Novi komunikacijski model govornih vježbi trebao bi omogućiti postizanje komunikacijske kompetencije koja će učeniku omogućiti učinkovito komuniciranje u raznolikim svakodnevnim priopćajnim situacijama u kojima se može zateći kao i razviti svijest o polifunkcionalnoj uporabi hrvatskoga jezika.

3. KOMUNIKACIJSKI MODEL GOVORNIH VJEŽBI U OSNOVNOJ ŠKOLI

Zadatak je retorike kao umijeća govorništva osposobiti čovjeka za podjednaku moć govora. Antička je Grčka razvila retoriku kao disciplinu i uvela je u obrazovni sustav. Razlikovala je dva temeljna smjera proučavanja retorike. Jednome je bila svrha poučavati u uspješnosti uvjeravanja, bez obzira na istinu, tzv. sofistička retorika. Drugi je smjer zagovarao istinu kao ideal i glavni cilj govorničkoga umijeća. Retoriku u službi istine zagovarali su Platon, Sokrat, Aristotel i dr. (Škarić 2000: 9, Šego 2005: 176). Platon retoriku definira kao umijeće uvjeravanja. Ciceron je retoriku definirao kao umijeće govorenja prilagođenog za uvjeravanje. Aristotel pod retorikom podrazumijeva sposobnost uočavanja bitnog ili primarnog svojstva kojim se može uvjeriti, a koje svojstvo krije u sebi svaki predmet ili pojava. (Petrović 1975, Beker 1997, Škarić 2000, Pandžić 2001, Šego 2005). Navedene definicije retoriku promatraju kao umijeće, sposobnost da se nekoga ili nešto uvjeri, da ga se pridobije za neku ideju ili akciju. Temeljna je osobina retorike da je ona vještina javnoga govorenja. No to nije i jedina njezina funkcija. Pojam retorike u sebi krije tri temeljna značenja: 1. poučavanje općih načela izlaganja u svrhu uvjeravanja, 2. opća tehnika uvjeravanja, tj. ovladavanje mehanizmima argumentiranja koji omogućavaju stvaranje uvjerljivih argumenata, 3. opće poznate i već dokazane tehnike argumentiranja koje je društvo već prihvatilo. (Eco, prema: Petrović 1975: 56).

U razgovornom se komunikacijskom kontekstu pojam retorike uglavnom negativno shvaća kao puko naklapanje, govorenje bez smisla, izgovaranje praznih riječi. Retorika je izgubila na ugledu kakav je imala u antici. Potrebu vraćanja antičkoj retorici kao temelju govornoga umijeća, čini se, vide samo oni koji se bave govorom i umijećem komuniciranja. O ugledu kakav je retorika imala u antičkom obrazovnom sustavu Vlado Pandžić piše: „Gotovo su sve škole bile istodobno i govorničke škole u kojima je jedan od glavnih predmeta bilo govorništvo ili retorika...Nema dvojbe da su dobro govorno i pismeno izražavanje bili

glavni ciljevi, najvažnije zadaće i svrhe odgoja i obrazovanja u starim civilizacijama.” (Pandžić 2001: 8, 13). U antičkom je školskom sustavu retorika bila jedna od sedam slobodnih vještina, uz gramatiku, logiku, aritmetiku, geometriju, astronomiju i glazbu. Nekada temelj antičkoga sustava obrazovanja danas je retorika nestala u našim školama. I Ivo Škarić upozorava na potrebu uvođenja retorike u odgojno-obrazovni sustav hrvatskoga školstva bilo kao zaseban predmet bilo kao dio predmeta Hrvatski jezik, odnosno dio nastavnoga područja jezičkoga izražavanja. „Ako naše školstvo želi mladež cjelovito pripremiti za ovaj naš svijet i usmjeriti mu svijest prema njemu, onda kolebanja oko uvođenja retorike u škole ne može biti. Kolebati se može o količini te nastave i o načinima izvedbe, pa i o nazivu predmeta, koji se može nazvati retorika, oratorstvo, govorništvo, govorna kultura, govorno izražavanje, govorna komunikacija ili kako drukčije.” (Škarić 2000: 12). Navedeno bi trebalo biti dovoljan poticaj za uvođenju retorike (ili umijeća komuniciranja) u hrvatski odgojno-obrazovni sustav. Količina sadržaja te broj sati nastavnoga predmeta Hrvatski jezik u odnosu na porazno jezično znanje naših učenika na državnim testiranjima, negativan odnos učenika prema tom nastavnom predmetu, što su pokazala sustavna istraživanja nacionalnoga kurikula⁶, niska govorna kultura, dovoljan su razlog da se počne s uvođenjem promjena u nastavnom predmetu Hrvatski jezik.⁷

---

⁶ Institut za društvena istraživanja u Republici Hrvatskoj proveo je analizu nastavnih programa iz perspektive učenika i nastavnika. Istraživanje je postojećih osnovnoškolskih nastavnih planova i programa provedeno među učenicima 8. razreda (2 674 učenika prosječne dobi od 14 godina). Istraživanja učeničke percepcije predmeta Hrvatski jezik u odnosu na ostale predmete u osnovnoj školi pokazala su da su među svim predmetima Hrvatski jezik učenici procijenili najmanje zanimljivim. On je procijenjen i razmjerno teškim. Ispitanici su dobro procijenili korisnost učenja hrvatskoga jezika u sadašnjem životu i njegovu važnost za budući život. Više od 50% ispitanih učenika navelo je da mora uložiti puno truda da bi svladalo gradivo hrvatskoga jezika. Također polovina učenika smatra da se na satu hrvatskoga jezika uči puno gradiva. Vrlo je malo onih koji navode da ih nastava hrvatskoga jezika motivira na daljnje učenje. S obzirom na procjenu težine predmeta, razumljivosti i uloženom trudu, istraživanje je pokazalo da učenici vrlo malo vremena provode učeći hrvatski jezik (njih 60% uči ga samo 1 sat tjedno). Na kraju, hrvatski je jezik razmjerno nisko smješten na ljestvici omiljenih predmeta. Među predmetima koje učenici najmanje vole na četvrtom je mjestu Hrvatski jezik, a kao najčešće razloge navode nezanimljivost, težinu, nerazumljivost, opširnost te nastavnike. Više o rezultatima istraživanja vidi: Iris Marušić. *Nastavni programi iz perspektive učenika*, u: *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: različite perspektive*, urednica Branimira Baranović. Biblioteka Znanost i društvo, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, 2006.

⁷ Učenicima je srednjih škola omogućeno pohađanje Govorničke škole u kojoj se razvijaju komunikacijske vještine. Autor je jednotjednoga govorničkoga obrazovanja prof. Ivo Škarić. Škola traje već 18 godina uz suorganizaciju Odjela za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

3.1. METODOLOŠKI PRISTUP KOMUNIKACIJSKOM MODELU GOVORNIH VJEŽBI

Komunikacijski model govornih vježbi podrazumijeva učenje i poučavanje te vježbanje komunikacijskih sposobnosti i vještina razvijanjem sljedećih jezičnih komunikacijskih podspobnosti: društvenojezičnih (sociolingvističkih) i uporabnih (pragmatičkih).⁸ Komunikacijsko se osposobljavanje može ostvariti u nastavi Hrvatskoga jezika u dijelu koji se tradicionalnom raspodjelom sadržaja toga predmeta naziva nastava jezičnoga izražavanja, odnosno uvođenjem programskih promjena govornih vježbi u osnovnoj školi.

Sadržaji se komunikacijskoga modela govornih vježbi u osnovnoj školi raspoređuju u četiri tematsko-komunikacijska područja: 1. komunikacijske vještine govorenja, 2. komunikacijske vještine slušanja, 3. socijalne i komunikacijske vještine, 4. govorna kultura. Sljedeći navedeni prijedlog raspodjele sadržaja govornih vježbi u četiri tematsko-komunikacijska područja, moguće je uspostaviti sljedeće oblike govornih vježbi u osnovnoj školi:

1. Tematsko-komunikacijsko područje: *Komunikacijske vještine govorenja*
  - a) privatni i poslovni razgovor
  - b) govor uvjeravanja i govor koji ostavlja dojam
  - c) pregovaranje/raspravljanje
  - d) najava/konferansa
  - e) predavanje
  - f) javni govor (stid i strah od javnoga govorenja – komunikacijska aprehenzija
  - g) konvencionalni govorni oblici (pozdravljanje, izricanje sućuti)
  - h) negovorna (neverbalna) komunikacija (geste i mimika)
2. Tematsko-komunikacijsko područje: *Komunikacijske vještine slušanja*
  - a) aktivno slušanje
  - b) slušanje govornih vrjednota (artikulacija glasova, intonacija, brzina govorenja...)

---

⁸ „Društvenojezična sposobnost odnosi se na društvene uvjete za uporabu jezika. Uporabna sposobnost odnosi se na funkcionalnu uporabu jezika, tj. različite jezične uloge i govorne činove.” (Jelaska 2005: 130).

3. Tematsko-komunikacijsko područje: *Socijalne i komunikacijske vještine*
  - a) empatija (sposobnost uživljanja u osjećaje i potrebe drugih)
  - b) vježbe izražavanja (verbaliziranja) emocija
  - c) predstavljanja sebe i drugih
4. Tematsko-komunikacijsko područje: *Govorna kultura*
  - a) kultura telefonskoga razgovora
  - b) komunikacijska svakodnevnica i kultura govorenja.

Navedena se četiri tematsko-komunikacijska područja javljaju kroz *tri odgojno-obrazovna ciklusa* u razdoblju od prvoga do osmoga razreda osnovne škole. Odgojno-obrazovni ciklusi javljaju se u vremenskom rasponu 3+3+2.

Prvi odgojno-obrazovni ciklus obuhvaća 1., 2. i 3. razred osnovne škole (razdoblje od 6./7. do kraja 9. godine života).

Drugi odgojno-obrazovni ciklus obuhvaća 4., 5. i 6. razred osnovne škole (razdoblje od 10. do kraja 12. godine života).

Treći odgojno-obrazovni ciklus obuhvaća 7. i 8. razred osnovne škole (razdoblje od 13. do kraja 14. godine života).

Kroz sva tri ciklusa ostvaruje se komunikacijsko osposobljavanje učenika osnovne škole kojim učenik stječe *temeljne komunikacijske kompetencije*. Temeljne komunikacijske kompetencije proizlaze iz postavljenih ciljeva i učeničkih postignuća u pojedinom tematsko-komunikacijskom području i u svakom odgojno-obrazovnom ciklusu.⁹

Zajednički su ciljevi navedenih tematsko-komunikacijskih područja razvoj komunikacijskih vještina, ponajprije vještina govorenja i slušanja, razvoj socijalnih i komunikacijskih vještina te razvoj govorne kulture učenika osnovne škole u nastavi jezičnoga izražavanja.

Za svako se tematsko-komunikacijsko područje izdvajaju *specifični ciljevi* odnosno navode se komunikacijske kompetencije u obliku konkretnih znanja, vještina i stavova učenika koje je moguće vrjednovati.¹⁰

---

⁹ Ciljevi označavaju ishode komunikacijskoga osposobljavanja učenika osnovne škole kroz primjenu komunikacijskoga modela govornih vježbi. Ciljevi i učenička postignuća odgovaraju na pitanje što svaki učenik treba i može naučiti, koje vještine, sposobnosti i stavove treba i može razviti.

¹⁰ Danas je vrlo rasprostranjen model nacionalnog kurikula poznat pod nazivom *Nacionalni okvirni kurikulum* (engl. *national curriculum framework*). Nasljednik je prethodne reforme osnovnoga školstva poznatog pod nazivom *Hrvatski nacionalni obrazovni standard za osnovnu školu*. Nacionalni obrazovni kurikulum (um) definira ciljeve obrazovanja iskazane u formi očekivanih kompetencija učenika ili tzv. ishoda učenja. Više o tome vidi: *Nacionalni kurikulum*

3.1.1. SPECIFIČNI CILJEVI I ISHODI UČENJA TEMATSKO-KOMUNIKACIJSKOGA PODRUČJA KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE GOVORENJA

Osnovni je cilj navedenoga tematsko-komunikacijskoga područja stjecanje temeljnih govornih komunikacijskih kompetencija u neposrednoj interpersonalnoj komunikaciji (komunikaciji licem u lice). Stjecanje vještina govorenja podrazumijeva razvoj jezične (lingvističke), društvenojezične (sociolingvističke) i uporabne (pragmatičke) sposobnosti. Uvažavajući učeničku dob, zakonitosti jezičnoga i govornoga razvoja te prethodno komunikacijsko iskustvo, učenici će prolazeći sva tri odgojno-obrazovna ciklusa steći specifične govorne komunikacijske kompetencije.

Učenik će u području komunikacijskih vještina govorenja:

- steći znanja, vještine i sposobnosti uspješne interpersonalne komunikacije u raznolikim situacijama u javnom, društvenom i privatnom životu
- usvojiti i razviti vještine negovorne (neverbalne) komunikacije i moći ih primijeniti u neposrednoj komunikaciji s drugima
- koristiti prethodna komunikacijska iskustva u cilju poboljšanja dosadašnjih komunikacijskih sposobnosti kao i razvoja novih
- razviti svijest o postojanju različitih komunikacijskih stilova izražavanja i primijeniti ih u različitim komunikacijskim situacijama i u komunikaciji s različitim sugovornicima
- znati primijeniti različite komunikacijske strategije (uvjeravanja, pregovaranja, raspravljanja, objašnjavanja)
- biti osposobljen za jasno izricanje svojih misli, želja, potreba, osjećaja na razumljiv i društveno-jezično prihvatljiv način.

3.1.2. SPECIFIČNI CILJEVI I ISHODI UČENJA TEMATSKO-KOMUNIKACIJSKOGA PODRUČJA KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE SLUŠANJA

Osnovni je cilj ovoga tematsko-komunikacijskoga područja stjecanje temeljnih komunikacijskih kompetencija aktivnoga slušanja. Učenici će steći specifične komunikacijske kompetencije odnosno moći će:

---

za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: različite perspektive. Urednica Branislava Baranović. Biblioteka Znanost i društvo. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, 2006. i na mrežnoj stranici Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa: www.mzos.hr

- steći znanja, vještine i sposobnosti aktivnoga slušanja kao bitnoga elementa uspješne interpersonalne komunikacije
- primjenjivati različite tehnike aktivnoga slušanja i time biti aktivni sudionik komunikacije i u ulozi sugovornika odnosno slušatelja
- procijeniti vlastite sposobnosti i vještine slušanja
- znati uočiti i prepoznati različita emocionalna stanja sugovornika primjenjujući stečene vještine slušanja
- slušanjem mijenjati i prilagođavati komunikaciju danoj situaciji i njezinim sudionicima
- poticati komunikaciju slušanjem.

3.1.3. SPECIFIČNI CILJEVI I ISHODI UČENJA TEMATSKO-KOMUNIKACIJSKOGA PODRUČJA SOCIJALNE I KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE

Osnovni je cilj ovoga tematsko-komunikacijskoga područja razvijati uspješne socijalne odnose u komunikacijskoj interakciji s drugima. Komunikacijski su sadržaji usmjereni na razvijanje pozitivne slike o sebi i drugima, odnosno na razvijanje čovjekova samopoštovanja (kako osoba vidi sebe) i poštovanja drugih. Jer slika koju čovjek ima o sebi i drugima utječe na njegovu socijalnu i komunikacijsku interakciju. U tom se smislu nameće potreba povezivanja komunikacijskih vještina sa socijalnima.

Prolazeći kroz sva tri odgojno-obrazovna ciklusa, na kraju će osnovne škole učenik steći specifične socijalne i komunikacijske kompetencije odnosno moći će:

- razviti svoje samopoštovanje u komunikacijskoj interakciji s drugima odgovaranjem na pitanja Tko sam ja, kakav sam ja i kolika je moja vrijednost?
- predstaviti sebe u različitim komunikacijskim situacijama i različitim sudionicima komunikacije
- predstaviti drugoga u skladu s komunikacijskom situacijom i odnosom prema sugovorniku
- razviti poštovanje prema drugima i drugačijima u svome okruženju i životnoj svakodnevicu
- upoznati tehnike izricanja (verbaliziranja) emocija i osposobiti se za otvoreno izricanje onoga što se misli i osjeća prema sebi i drugima ne bojeći se reakcije drugih
- uočiti povezanost komunikacijskih vještina, sposobnosti i navika s kvalitetom socijalnih odnosa s drugima.

3.1.4. SPECIFIČNI CILJEVI I ISHODI UČENJA TEMATSKO-KOMUNIKACIJSKOGA PODRUČJA GOVORNA KULTURA

Četvrto je tematsko-komunikacijsko područje govornih vježbi usmjereno na stjecanje govorne kulture učenika osnovne škole. Jer komunikacijske se vještine ne odnose samo na razvoj govornih mogućnosti nego se odnose i na proces prenošenja i usvajanja kulture, društvenih vrijednosti i normi. Temeljni je cilj ovoga područja govornih vježbi steći i primjenjivati govornu kulturu u različitim priopćajnim situacijama i u komunikaciji s različitim sugovornicima ovisno o njihovoj dobi, spolu, zanimanju, pripadnosti društvenoj skupini, kulturi.

Učenik će komunikacijski se osposobljavajući u području govorne kulture steći specifične komunikacijske kompetencije i na kraju osnovnoga školovanja moći će:

- izražavati se prema društveno prihvatljivim pravilima i normama odnosno poštivati govorni bonton
- uočiti neprimjerene komunikacijske stilove izražavanja kao otklon od govorne kulture
- naučiti o govornom bontonu drugih naroda
- uočiti povezanost jezika i kulture kao i njihove mijene kroz povijest.

3.2. ODGOJNO-OBRAZOVNI CIKLUSI KOMUNIKACIJSKOGA OSPOSOBLJAVANJA I UČENIČKA POSTIGNUĆA

Za svako se navedeno tematsko-komunikacijsko područje (komunikacijske vještine govorenja, komunikacijske vještine slušanja, socijalne i komunikacijske vještine, govorna kultura) navode učenička postignuća na kraju svakoga odgojno-obrazovnoga ciklusa. Kako je već naznačeno, u radu se sadržaji komunikacijskoga modela govornih vježbi metodološki raspoređuju u tri odgojno-obrazovna ciklusa. Ciklusi ne slijede tradicionalnu podjelu nastavnih sadržaja na one za niže razrede osnovne škole (od 1. do 4. razreda) i za više razrede osnovne škole (od 5. do 8. razreda). Nekoliko je opravdanih razloga za odstupanje od tradicionalnoga pristupa rasporeda nastavnih sadržaja.

1. Govor i mišljenje znatno su povezani, ali nisu ista psihička pojava. Iako razvoj govora utječe i na razvoj mišljenja, oni ne pripadaju

istom razvojnem razdoblju: govorni je razvoj ispred razvoja mišljenja.¹¹ No izloženost djeteta govoru potiče razvoj sposobnosti za govor (na temelju urođenih dispozicija) i samih govornih sposobnosti koje se još nazivaju govornim navikama ili govornim ponašanjem. (Stančić-Ljubešić 1994: 171). Upravo polaskom djeteta u školu govorne se navike razvijaju, ispravljaju, mijenjaju, na njih se može sustavno utjecati u cilju razvoja govorne komunikacijske kompetencije.

2. Veća komunikacijska osposobljenost učenika do njegove 12. godine olakšat će učenju jezika kao sustava. Komunikacijska osposobljenost prethodi jezičnom osvješćivanju odnosno razvoju lingvističke svijesti koja je temelj učenja jezika u višim razredima osnovne škole. Da bi se s komunikacijskoga osposobljavanja prešlo na jezično osvješćivanje, moraju se poštivati zakonitosti kognitivnoga razvoja učenika. Prijelaznom godinom pogodnom za razvoj lingvističke svijesti smatra se 12. godina života u kojoj dijete s konkretnih misaonih operacija prelazi u razdoblje formalnih operacija mišljenja. Do 12. godine života djetetov jezični razvoj treba usmjeriti na razvoj komunikacijskih vještina. Stoga razvoj govornih komunikacijskih sposobnosti ne mora slijediti razvoj jezičnih lingvističkih sposobnosti. Za usvajanje jezika kao sustava potrebno je shvatiti apstraktne gramatičke kategorije čija usvajanja dovode do jezičnog znanja. Za razvoj komunikacijskih govornih vještina tako visoki stupanj razvoja apstraktnoga mišljenja nije potreban.¹²

3. Socijalni i emocionalni razvoj djeteta također slijedi razvojna razdoblja u kojima se mijenja djetetov doživljaj sebe i okoline, mijenjaju se i osjećaji, javljaju se nove emocije. Promjene u socijalnom i emocionalnom razvoju djeteta utjecat će na promjene u njegovoj socijalnoj i komunikacijskoj interakciji s okolinom.

4. Odstupanja od tradicionalnoga modela osnovnoga obrazovanja raspoređenoga u razdoblja 4+4 (viši i niži razredi osnovne škole) proizla-

---

¹¹ Psiholojska istraživanja pokazuju da se sve više odbacuje hipoteza o paralelnom razvoju govora i inteligencije. Razvoj govora ide brže nego razvoj inteligencije. Ako je dijete do kraja 3. godine ovladalo osnovama materinskoga jezika tako da može razgovarati sa svojom okolinom, to još uvijek ne znači da je u tako kratkom vremenskom razdoblju ovladalo složenim simboličkim sustavom kakav je jezik. „Govor, dakle, u formalno-strukturalnom ili gramatičkom pogledu prestize mišljenje.” (Stančić-Ljubešić 1994: 152).

¹² To ne znači da za razvoj komunikacijskih sposobnosti apstraktno mišljenje nije potrebno. Komunikacijske situacije u kojima dolazi do izražaja govornikova sposobnost izricanja sudova, hipoteza i zakonitosti pokazuju prelazak s konkretnoga na apstraktno mišljenje. Brojne komunikacijske situacije traže od sugovornika razvijeno apstraktno mišljenje.

ze i iz novoga pristupa nacionalnom kurikulumu¹³ koji se želi približiti strukturi obrazovanja europskih zemalja.¹⁴

Uvažavajući navedene razloge za odstupanje od tradicionalne strukture osnovnoga školovanja (4+4), komunikacijsko osposobljavanje kojim učenik stječe temeljne komunikacijske kompetencije raspoređeno je u tri odgojno-obrazovna ciklusa u vremenskom rasponu 3+3+2.

Prvi odgojno-obrazovni ciklus obuhvaća 1., 2. i 3. razred osnovne škole (razdoblje od 6./7. do kraja 9. godine života). Djetetova spremnost uključivanja u školu odnosi se na različite aspekte razvoja: tjelesnog, emotivnog, socijalnog i kognitivnog. Dijete je spremno ostvariti uspješnu komunikaciju s učiteljem i vršnjacima, spremno je na suradnju i usklađivanje vlastitih ciljeva i želja s pravilima i ciljevima vršnjačke skupine. Kognitivna se spremnost očituje u razvoju sposobnosti i usvojenosti različitih vještina važnih za početno učenje. (Vizek Vidović i sur. 2003). Polaskom u školu logičko razmišljanje postaje sve češće i dijete ga pokazuje u konkretnim komunikacijskim situacijama. Sposobno je ostvariti konverzaciju na poznatim i konkretnim sadržajima. Na razvoj komunikacijskih vještina utječe i sve veće ovladavanje vještinama čitanja i pisanja. U komunikacijskim interakcijama prevladava učenikovo iskustvo i razgovor o poznatim predmetima ili o predmetima koji se mogu konkretno predočiti. Govor je vezan za situaciju i kontekst pa učenik prema potrebi pribjegava ili jednom ili drugom. Sadržaj govora vezan je uglavnom za teme iz svakodnevnoga života (najčešće razgovor o obitelji i školi). Pred kraj ovoga razdoblja dijete se oslobađa pretjerane konkretnosti u govornom izražavanju.

Drugi odgojno-obrazovni ciklus obuhvaća 4., 5. i 6. razred osnovne škole (razdoblje od 10. do kraja 12. godine života). Dijete se u ovom razvojnom razdoblju (koje i dalje karakterizira najvećim dijelom stupanj

---

¹³ Iako je u literaturi, osobito pedagoškoj, uobičajeniji naziv *kurikulum*, u radu se upotrebljava jezično ispravan oblik preuzete latinske riječi u hrvatski jezik: *kurikul*. O odnosu riječi *kurikulum* – *kurikul* pogledati: D. Smajić, I. Vodopija. *Curriculum, kurikulum, kurikul – uputnik*, Jezik, god. 55., br. 5., str. 181-189.

¹⁴ Obvezno obrazovanje u mnogim europskim zemljama traje od 9. do 13. godine, a strukturirano je od primarnog i nižeg srednjeg obrazovanja. Hrvatska se od većine europskih sustava obrazovanja razlikuje u tome što u svojoj strukturi nema niže srednje škole (nego niže i više osnovno i srednje obrazovanje) i u pogledu trajanja primarnog obrazovanja koje u Hrvatskoj traje 4 godine, dok u većini europskih zemalja traje 6 i više godina. Više o značajnim konceptualnim, strukturnim i sadržajnim razlikama između nastavnih planova i programa u Hrvatskoj i nacionalnih kurikula u nekim europskim zemljama vidjeti u: Branislava Baranović. *Europska iskustva i nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj*. Uvod u raspravu o rezultatima istraživanja. Metodika, Vol. 8, br. 2, 2007, str. 294-305.

konkretnih operacija)¹⁵ polako oslobađa egocentrizma. „Kada djeca počnu međusobno raspravljati to je znak da je govor izgubio egocentrično obilježje, te da djeca doista slušaju jedni druge.” (Wolfolk 2001, prema: Vizek Vidović i sur. 2003: 62). Povećava se sposobnost zauzimanja drugačijih perspektiva odnosno dijete postupno postaje neovisno o percepciji. Neovisno o percepciji trenutnog stanja može razmišljati i o promjenama koje su dovele od jednog stanja do drugog. Pred kraj ovoga razdoblja dijete sve češće u govornom izražavanju upotrebljava rečenice tipa „Ako..., tada...” ili „Što bi bilo ako...” ili „Moglo bi biti da...” Riječ je zapravo o razdoblju sazrijevanja u kojem se određenju onoga što je stvarno pristupa u kontekstu mogućeg. (Bugge 2002: 99).

Treći odgojno-obrazovni ciklus obuhvaća 7. i 8. razred osnovne škole (razdoblje od 13. do kraja 14. godine života). U psihologiji se obično navodi da je dijete u tom razdoblju prešlo s konkretnih misaonih operacija u razdoblje formalnih operacija. Mišljenje djeteta postaje sve više apstraktno. U ovom se razdoblju razvija i kritičko mišljenje. Razvojem kritičkoga mišljenja razvija se i djetetova kritika samoga sebe, svojih vršnjaka i odraslih. Komunikacija je najčešće vezana za pripadnost vršnjacima odnosno grupi. Postaju osjetljivi na mišljenje članova grupe kojoj pripadaju, na njihovu kritiku, pohvalu ili kaznu. Spremni su poslušati moralne pouke, ali su vrlo kritični prema naredbama i zabranama. Najviše ih zanimaju teme vezane za istraživanje i propitivanje vlastite osobnosti. Rado sudjeluju u govornim interakcijama u kojima mogu izražavati i otkrivati svoju osobnost. Pri kraju osnovne škole djeca su sposobna razgovarati o određenoj temi, iznositi vlastito mišljenje i uživljavati se u tuđe. Komunikacijska interakcija na kraju ovoga razdoblja (koje sve više ne mora isključivo biti s vršnjacima) utječe na decentriranje mišljenja. „Komunikacija s drugim ljudima i konfrontacija s njihovim uvijek različitim perspektivama, bila ona direktna ili indirektna, primjerice preko knjiga i slično, valja ovdje smatrati važnim pokretačem objektivnijeg decentriranja koje, prema Piagetu, treba dovesti do pravog odrastanja.” (Bugge 2002: 107).

Uvažavajući zakonitosti djetetova kognitivnog, socijalnog i emotivnog razvoja, stjecanje komunikacijskih kompetencija tijekom osnovnoga obrazovanja raspoređeno je u tri odgojno-obrazovna ciklusa. Očeki-

---

¹⁵ Obično se kao prijelomna godina prelaska iz stupnja konkretnih operacija na stupanj formalnih operacija uzima 12. godina života.

vana su odgojno-obrazovna postignuća učenika na svakom navedenom stupnju sljedeća:

Tijekom prvog odgojno-obrazovnog ciklusa komunikacijskoga osposobljavanja (1., 2. i 3. razred osnovne škole; razdoblje od 6./7. do kraja 9. godine života) učenik će na temelju svoga prethodnoga komunikacijskog iskustva razvijati primarne jezične komunikacijske djelatnosti govorenja i slušanja. Primjenjivat će osnovna pravila govorne pragmatike poput čekanja reda za javljanje, neupadanje u riječ dok drugi govore, upravljanje jačinom glasa i sl. Razvoj socijalnih komunikacijskih vještina potaknut će se aktivnostima predstavljanja sebe i drugih putem kojih će učenik razvijati pozitivnu sliku o sebi i drugima. Uvažavajući kognitivno-afektivni razvoj, učenik će steći vrijednosne stavove o jeziku i govornoj kulturi te primjenjivati govornu kulturu u svakodnevnoj komunikaciji.

Drugi odgojno-obrazovni ciklus obuhvaća 4., 5. i 6. razred osnovne škole (razdoblje od 10. do kraja 12. godine života). Komunikacijsko je osposobljavanje i dalje usmjereno na razvijanje komunikacijskih vještina govorenja i slušanja u skladu s učenikovim kognitivnim, emocionalnim, socijalnim razvojem i prethodnim komunikacijskim iskustvom. Proširuju se zadane komunikacijske situacije u kojima se propituju najbolja komunikacijska rješenja u govornoj interakciji s drugima. Prethodna komunikacijska iskustva učenik povezuje s novim komunikacijskim situacijama i njezinim sudionicima što dovodi do prilagodbe komunikacije kontekstu. Negovorni (neverbalni) komunikacijski znakovi promatraju se u suodnosu s govornim znakovima. Od socijalnih komunikacijskih vještina posebno se razvija empatija – sposobnost uživljavanja u osjećaje drugih. Učenik u komunikacijskoj interakciji s vršnjacima i dalje razvija samopoštovanje i poštovanje drugih. Sadržaji se govorne kulture proširuju novim društvenim i kulturološkim elementima.

U posljednjem trećem ciklusu komunikacijskoga osposobljavanja raspoređenoga u dva završna razreda osnovne škole (razdoblje od 13. do kraja 14. godine života) učenik će razvijati složenije komunikacijske vještine grupnoga razgovora: govor uvjeravanja, nađovaranja, pregovaranja, raspravljanja. U zadanim komunikacijskim situacijama učenik će zastupati i braniti vlastita mišljenja, stavove, sudove. Vještine grupnoga razgovora zahtijevat će od sugovornika razvoj pozitivnih društvenih odnosa. Govorno se ponašanje nastavlja usklađivati s normama govorne kulture (bontona).

4. PRIMJERI KOMUNIKACIJSKOGA MODELA GOVORNIH VJEŽBI U OSNOVNOJ ŠKOLI

Komunikacijskim se vještinama pristupa kao vještinama potrebnima za čovjekovu neposrednu komunikaciju licem u lice (tzv. interpersonalna komunikacija). Ona se definira kao „interakcija ili međusobno djelovanje dviju ili više osoba licem u lice, uz mogućnost trenutačnog (za razliku od odgođenog) dobivanja povratnih informacija.” (Reardon 1998: 20). Osobine su interpersonalne komunikacije:

- ovisi o sudionicima komunikacije, o njihovom odnosu koji imaju jedan prema drugome
- interpersonalna komunikacija uključuje različite vrste ponašanja komunikatora: spontano, uvježbano i planirano ponašanje ili neku njihovu kombinaciju (spontana su ponašanja uvjetovana osjećajima i bez svjesne su kontrole komunikatora; uvježbana su ponašanja rezultat učenja i vježbanja sve dok ne postanu spontana, tj. nesvjesna; planirano ponašanje je ono ponašanje koje se smatra primjerenim u određenoj situaciji)
- interpersonalna komunikacija nije statična nego razvojna pojava u kojoj oba njezina sudionika utječu jedan na drugoga i mijenjaju se
- interpersonalna komunikacija uključuje verbalno, ali i neverbalno ponašanje
- interpersonalna je komunikacija aktivnost „u kojoj ni jedan čin ni jedna izjava nemaju značenje mimo interpretacije uključenih osoba. Komunikatori to značenje stvaraju zajednički pa nema ni govora o jednostavnom prijenosu nedirnuta značenja od jedne osobe prema drugoj.” (Reardon 1998: 14).

Polazeći od postavki interpersonalne komunikologije (komunikacije licem u lice), navode se sljedeća načela komunikacije (konverzacije) (prema: Reardon 1998):

- *načelo količine*: procjenjivanje količine informacije koja se želi izreći; ako je količina informacije neprimjerena, slušatelj se pita što je bila govornikova namjera ili cilj govora, sumnja u istinitost poruke i njezin pravi smisao
- *načelo kakvoće*: podrazumijeva govoriti istinu, a ne laž, odnosno govoriti samo ono što se može dokazati

- *načelo relevantnosti*: znači pridržavati se teme razgovora. Prelazak s teme na temu, udaljavanje od teme razgovora i ponovno vraćanje prepoznaje se kao narušavanje načela relevantnosti.
- *načelo načina*: podrazumijeva primjenu odgovarajućega komunikacijskog stila, izbjegavanje nejasnoga izražavanja, upotrebu poštapalica, dvosmislenih riječi, pogrješnoga značenja riječi i sl.

Komunikacijski model govornih vježbi obuhvaća radionice komunikacijskoga osposobljavanja koje započinju opisom komunikacijske situacije iz stvarnoga života. Naglasak je na učenikovu komunikacijsku iskustvu koje mu pomaže provjeriti osobne komunikacijske navike i preispitati vlastito socijalno ponašanje. Takvim pristupom u nastavi jezičnoga izražavanja ostvaruje se važan zadatak suvremene škole, a to je poticati učenikovu aktivnost, interakciju i komunikaciju koja mu omogućuje primjenu naučenoga i otkrivenoga u svakodnevnim konkretnim komunikacijskim situacijama.

Radionice su komunikacijskoga modela govornih vježbi u osnovnoj školi raspoređene u četiri tematsko-komunikacijska područja: komunikacijske vještine govorenja, komunikacijske vještine slušanja, socijalne i komunikacijske vještine, govorna kultura. U zaglavlju se svake radionice navodi kojem tematsko-komunikacijskom području radionica pripada i kojem je odgojno-obrazovnom ciklusu namijenjena. Ciklusi su označeni simbolima C-1, C-2, C-3. Za svaku se govornu vježbu predlaže i primjena određenoga oblika rada: individualni, skupni, rad paru i kružni oblik rada.¹⁶

Govorna se vježba smješta u kontekst interpersonalne komunikacije kojoj pripada. Ako je potrebno, navode se učeničke komunikacijske vještine potrebne za provedbu radionice ili se, prema potrebi, navode komunikacijske kompetencije koje treba imati učitelj kao voditelj radionice. U tu svrhu daju se dodatni izvori za stjecanje komunikacijske kompetencije (namijenjeni učitelju kao voditelju radionice).

Svaka se govorna vježba predstavlja u obliku zadane komunikacijske situacije primjerene doživljajno-spoznajnim mogućnostima učenika. Prije opisa radionice navodi se koja je njezina temeljna svrha ili cilj. U podnožnoj se bilješci svaka govorna vježba postavlja u suodnos prema važećem Nastavnom planu i programu za osnovnu školu (2006./2007.).

---

¹⁶ U kružnom oblikom rada učenici sjede tako da oblikuju krug koji omogućuje otvorenu kružnu komunikaciju. Sjedenjem u krugu povećava se komunikacijska interakcija između učitelja i učenika kao i između učenika međusobno.

Ako Nastavni plan i program ne prepoznaje navedenu govornu vježbu u području jezičnoga izražavanja, predstavljena govorna vježba smatra se prijedlogom dopune Nastavnoga plana i programa u području jezičnoga izražavanja (u predmetu Hrvatski jezik).

Komunikacijska govorna vježba predstavljena je metodom opisa koraka koji slijede jedan iz drugoga. Riječ je zapravo o kratkom opisu učeničkih aktivnosti. Na kraju se opisane govorne vježbe daju primjeri i prijedlozi koji ilustriraju mogući način njezine provedbe. Učeniku se nakon sudjelovanja u radionici omogućuje samopraćenje ostvarenih ciljeva i zadaća kratkim podsjećanjem što je iz provedene radionice naučio. U predstavljenim radionicama učenikovo samopraćenje naslovljeno je Naučio/naučila sam.

Opisani komunikacijski model govornih vježbi oprimjerit će se govornom vježbom za svako tematsko-komunikacijsko područje.

4.1. PRIMJER KOMUNIKACIJSKE GOVORNE VJEŽBE STID I STRAH OD GOVORENJA (TEMATSKO-KOMUNIKACIJSKO PODRUČJE: KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE GOVORENJA)

Stid i strah od govorenja¹⁷

☒ komunikacijske vještine govorenja	C-3
☐ komunikacijske vještine slušanja	☺☺ rad u paru
☐ socijalne i komunikacijske vještine	☺ individualni oblik rad
☐ govorna kultura	◯ kružni oblik rada

Na ljestvici ljudskih strahova na visokom je mjestu strah od javnoga nastupa i strah od govorenja pred drugima. Stid i strah od javnoga govorenja dobar je koliko i loš; on nas može potaknuti da govorimo bolje, smislenije, da samoga sebe što bolje predstavimo drugima, da ih uvjerimo u ono što govorimo. Loš je onaj stid i strah koji nas paralizira, sputava u izražavanju i zbog kojeg naše tijelo reagira znakovima stresa. Stid i strah ne mora nužno biti vezan uz javno govorenje. Osobe koje

---

¹⁷ Radionica je provedena u 8. razredu Osnovne škole Jagode Truhelke u Osijeku u školskoj godini 2009./2010. Osvrt na provedenu radionicu bit će dan kroz opis učeničkih aktivnosti.

se tako osjećaju, vjerojatno bi se osjećale u mnogim drugim prilikama kada bi bile izložene pogledima i javnoj prosudbi. (Škarić 2000).

Aristide Briand, francuski govornik, razlikuje sljedeće vrste govorničkoga straha: fizičku nelagodnost (suhoća usta, stegnuto grlo, ukočen pokret), psihičko stanje (osjećaj da ništa ne znam), fiziološko stanje (loše izgovaranje riječi, podrhtavanje glasa), opće stanje (gubljenje kontrole nad samim sobom i nad slušateljstvom). (Prema: Petrović 1975: 105).

Svrha (cilj) radionice: uočiti pojavu stida i straha od govorenja, otkriti koje komunikacijske situacije uzrokuju stid i strah od govorenja, opisati vanjske i unutarnje tjelesne znakove stida i straha od javnoga govorenja, upoznati mogućnosti njegova otklanjanja ili smanjenja.¹⁸

Opis učeničkih aktivnosti:

1. korak: Razgovor o ljudskim strahovima (čega se sve ljudi boje, kako prepoznajem strah u sebi, a kako na drugima?). Izdvojiti da je na ljestvici ljudskih strahova na vrlo visokom mjestu strah od javnoga govorenja pred drugima.

2. korak: Ispunjavanje anketnoga listića o stidu i strahu od javnoga govorenja. Razgovarati o pojavnim oblicima stida i straha od javnoga govorenja.

3. korak: Iznijeti osobna razmišljanja o urođenim (biološkim) i stečenim (naučenim, socijalnim) razlozima čovjekova straha od govorenja pred drugima. Predložiti i upoznati se s mogućnostima otklanjanja ili smanjenja stida i straha od javnoga govorenja.

Primjeri i prijedlozi:

1. korak: Za uvodni razgovor o ljudskim strahovima učitelj može učenicima postaviti sljedeća pitanja:¹⁹

1. Što je strah? (Strah je osjećaj kada se nečega bojimo, strah osjećamo onda kada smo uplašeni ili uznemireni.)

¹⁸ Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006./2007.) ne navodi stid i strah od javnoga govorenja (komunikacijsku aprehenziju) kao temu nastave jezičnoga izražavanja. O javnom se govornom nastupu govori pod tematskom odrednicom Slušanje i govorenje (3. r.) čije je obrazovno postignuće, između ostalih, ostvariti kraći govorni nastup. Stoga se predlaže uvrstanje pojma *komunikacijske aprehenzije* u sadržaje govornih vježbi, tj. u Nastavni plan i program za osnovnu školu za predmet Hrvatski jezik.

¹⁹ Na postavljena pitanja odgovorili su učenici 8. razreda Osnovne škole Jagode Truhelke u Osijeku. Odgovori su zapisani u izvornom obliku.

2. Kako se ponaša osoba koja se nečega boji? (Nervozna je, znoji se, osvrće se oko sebe, povlači se u sebe, širi oči, na rubu je plača, srce joj brže tuče, plitko diše, koči joj se lice, znoje joj se dlanovi, javljaju se grčevi u stomaku).
3. Koji su strahovi opravdani, a koji neopravdani, nerealni? (Opravdano je bojati se nasilnika, smrti, prometnih nezgoda, gubitka drage osobe. Nerealni su strahovi: strah od visina, paukova, duhova, vještica, mraka.)
4. Čega ste se sve bojali? („Čike Tregera”, babe Roge, Krampusa).
5. Kojeg ste se straha oslobodili? Ili: Čega ste se prestali plašiti? (Više se ne bojim visine, mraka, biti sam kod kuće, zaspati sama).
6. Koji strah još niste prevladali? Ili: Čega se još uvijek bojite? (Još se uvijek bojim visine, buba, zubara, injekcije, smrti.)
7. Možete li predložiti kako se riješiti nekoga straha? Ili: Kako biste savjetovali prijatelja/prijateljicu da prevlada svoj strah? (Važno je suočiti se sa svojim strahovima. Trebamo zatražiti pomoć kada nas je strah.)

2. korak: Učenicima se može ponuditi anketni listić o stidu i strahu od javnoga govorenja. Njegovim ispunjavanjem učenik procjenjuje osobne pojavne oblike straha od javnoga govorenja.

*Stid i strah od javnoga govorenja*²⁰

Pažljivo pročitaj pitanja i iskreno odgovori na njih zaokruživanjem odgovora (može ih biti i nekoliko) ili dopisivanjem na praznu crtu.

1. Kada moram javno govoriti pred nekim:
  - a) osjećam stid i strah od javnoga govorenja
  - b) ne osjećam stid i strah od javnoga govorenja
2. Napiši pred kim si imao/imala priliku javno govoriti.

---

²⁰ Anketirani su učenici 8. razreda. 10 učenika izjasnilo se da ne osjeća stid i strah od javnoga govorenja. Njih 6 reklo je da osjeća stid i strah od javnoga govorenja. Imali su prilike javno govoriti pred razredom, publikom, roditeljima, pred studentima, u kazalištu, na pozornici, na audicijama. Dvoje anketiranih stid i strah od javnoga govorenja prepoznaje u drhtanju glasa, dvojima se suše usta, jedna osoba zamuckuje dok govori, šestorici drhte ruke, osmero učenika navodi da im se znoje dlanovi, a njih troje spušta pogled. Ni jedan anketirani učenik ne misli da se stida i straha od javnoga govorenja ne može osloboditi jer je on urođen. Troje misle da će on uvijek postojati kada je osoba izložena javnoj prosudbi, njih sedam misli da se za govor treba dobro pripremiti pa će strah biti manji, a njih šestero misli da je važno svidjeti se publici i tada će nestati stida i straha od javnoga govorenja.

3. Stid i strah od javnog govorenja prepoznajem jer mi:
  - a) podrhtava glas
  - b) se suše usta
  - c) zamuckujem dok govorim
  - d) ruke drhte
  - e) znoje se dlanovi
  - f) spuštam pogled
4. Misliš li da se možeš osloboditi stida i straha od javnoga govorenja?
  - a) nemoguće ga se osloboditi jer je taj strah urođen
  - b) uvijek će postojati kad sam izložen/izložena javnoj prosudbi
  - c) potrebno je dobro se pripremiti za govor i javni nastup pa će strah biti manji
  - d) ako se svidim publici, nestat će stida i straha od govorenja pred drugima.

3. korak: Učenici mogu jedni drugima reći prijedloge i savjete kako se riješiti ili smanjiti stid i strah od javnoga govorenja:²¹

1. Nisi jedini/jedina koji/koja se boji govoriti pred publikom.
2. Znaj da je trema dobra jer zbog nje možeš biti još bolji/bolja u svom nastupu.
3. Trema će vjerojatno nestati što više i češće budeš govorio/govorila. Stoga, ne odustaj od govora pred drugima!
4. Za govor se trebaš pripremiti. Vjerojatno ćeš biti zadovoljniji/zadovoljnija svojim nastupom pa će tvoj strah biti manji.
5. Pokušaj biti što opušteniji/opuštenija kada govoriš pred drugima. Pokušaj govoriti iz srca, pokaži svoje osjećaje.
6. Prije javnog nastupa vježbaj svoj govor pred prijateljima. Neka ti kažu što je bilo dobro, a što još trebaš poboljšati u svom govoru.

---

²¹ Učenici su 8. razreda Osnovne škole Jagode Truhelke u Osijeku predložili: Osoba koja osjeća stid i strah od javnoga govorenja treba svoj govor vježbati pred prijateljima koji će reći što misle o javnom nastupu i pomoći joj svojim savjetima. Ako osobu hvata osjećaj panike pred publikom, neka kaže nešto što će nasmijati i nju i publiku. Strah će nestati ako budemo što više imali priliku javno govoriti pred drugima. Trebamo vjerovati u sebe i vjerovati publici. Sa strahom se trebamo suočiti, vjerovati sebi i svakako dobro se pripremiti za javni nastup. Sjeti se nečega lijepog, i strah će biti manji. Zamisliš da nikoga nema, i počneš govoriti. Znaj da je u publici uvijek netko tko vjeruje u tebe. Pogledaj u njega i osjećat ćeš se sigurnijim. Prije svakoga javnog nastupa bodri samoga sebe riječima: „Ti to možeš!”

*Dodatni izvori za stjecanje komunikacijske kompetencije (namijenjeni učitelju kao voditelju radionice)*²²

Naučio/naučila sam:²³

- većina ljudi osjeća stid i strah od javnoga govorenja pred drugima
- dobar je onaj osjećaj stida i straha od javnoga govorenja zbog kojega će naš govor biti izuzetan i još bolji
- loš je onaj stid i strah od javnoga govorenja koji nas posve spuvata u govornom izražavanju
- za javno govorenje potrebno je dobro se pripremiti pa će i osjećaj stida i straha od govorenja pred drugima biti manji.

4.2. PRIMJER KOMUNIKACIJSKE GOVORNE VJEŽBE AKTIVNO SLUŠANJE (TEMATSKO-KOMUNIKACIJSKO PODRUČJE: KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE SLUŠANJA)

Aktivno slušanje

☐ komunikacijske vještine govorenja	C-3
☒ komunikacijske vještine slušanja	
☐ socijalne i komunikacijske vještine	☺ individualni oblik rad
☐ govorna kultura	◯ kružni oblik rada

---

²² Dodatna literatura za učitelje o stidu i strahu od javnoga govorenja i mogućnostima njegovoga otklanjanja: Ayalon, O. (1995) *Spasimo djecu*. Priručnik grupnih aktivnosti za pomoć djeci u stresu. Zagreb: Školska knjiga; Carnegie, D. (1990) *Kako svladati govorno umijeće ili kako steći samopouzdanje*. Psihologija učenja, knj. III., VI. izdanje. Zagreb: Prosvjeta Draganić; Mihaljević Djigunović, J. (2002) *Strah od stranoga jezika*. Kako nastaje, kako se očituje i kako ga se osloboditi. 1. izdanje. Zagreb: Ljevak; Mihaljević Djigunović, J., Opačić, N., Kraš, T. (2005) *Čega se više bojimo: materinskoga ili stranog jezika?* Jezik u društvenoj interakciji. Zbornik radova HDPL-a. Zagreb; Šeško, J. (2005) *Kako postati uspješan govornik*. Priručnik retorike za učenike i studente. Zagreb: Profil.

²³ Učenici su procijenili uspješnost radionice ispunjavanjem evaluacijskoga anketnoga listića.

1. Procijeni stupanj zadovoljstva radionicom zaokruživši ocjenu od 1 do 5. Ocjena: 4.94
2. Navedi što ti se u radionici posebno svidjelo. (Tema radionice, sve mi se svidjelo, rad u skupinama, atmosfera u razredu tijekom rada, što se nisam stidio govoriti o svojim strahovima, posebno mi se svidjela anketa o stidu i strahu, svidjela mi se voditeljica radionice koja nije imala tremu).
3. Što ti se nije svidjelo? (Učenici su odgovorili: Sve mi se svidjelo. Ne bih ništa naveo što mi se nije svidjelo.)
4. Procijeni ocjenom od 1 do 5 koliko će ti radionica pomoći u sličnim svakodnevnim situacijama. Ocjena: 5.0
5. Ocjenom od 1 do 5 izrazi svoje zadovoljstvo voditeljem radionice. Ocjena: 4.94

Termin *aktivno slušanje* popularizirao je Thomas Gordon 1970. godine u svojoj knjizi *Trening roditeljske djelotvornosti*. Termin se ne odnosi samo na točno razumijevanje onog što sugovornik kaže već i na iskazivanje, davanje sugovorniku na znanje, da se to razumjelo. Zbog te osobitosti aktivno slušanje zahtijeva specifične vještine primanja i odašiljanja poruka. (Prema: Vizek Vidović i sur. 2003: 357).

Aktivno slušanje podrazumijeva i aktivnog govornika i aktivnog slušatelja. To znači da se tijekom komunikacije pazi „na ono što drugi kaže i kako on to kaže.” (Weisbach–Dachs 86).

Svrha (cilj) radionice: naučiti aktivno slušati jedni druge, uočiti kako tijekom komunikacije biti dobar slušatelj, kojim govornim i negovornim znacima pokazati govorniku da ga slušamo, uočiti zašto je slušanje važno u komunikaciji.²⁴

Opis učeničkih aktivnosti:

1. korak: Procijeniti osobne komunikacijske vještine i navike slušanja.

2. korak: Razvijati vještine aktivnoga slušanja primjenom *podržavajućih komunikacijskih komentara*.

Napomena: Navedena se komunikacijska vještina aktivnoga slušanja provodi u aktivnostima igranja uloga. Govornik bira temu o kojoj želi govoriti. Slušatelji sudjeluju u razgovoru davanjem poticajnih komentara.

3. korak: Razvijati vještine aktivnoga slušanja tehnikom *parafraziranja* govornikovih riječi.

Napomena: Govornik bira temu o kojoj želi govoriti. Zadatak je slušatelja *parafraziranjem* govornikovih riječi (ponavljanjem i sažimanjem) vježbati vještine aktivnoga slušanja i poticati daljnju komunikaciju sa sugovornikom.

4. korak: Razvijati vještine aktivnoga slušanja korištenjem *šutnje* kao poticaja za nastavak razgovora.

Napomena: Govornik pred slušateljstvom iznosi kratki opis nekog događaja o kojem želi razgovarati. *Šutnjom* pokazati da sam aktivan

---

²⁴ Budući da se o vještini slušanja u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu (2006./2007.) ne govori ništa nakon 3. razreda osnovne škole, radionice komunikacijskoga modela govornih vježbi nude dopunu Nastavnoga plana i programa za osnovnu školu sadržajima kojima se navedena komunikacijska vještina razvija i usavršava tijekom osnovnoga školovanja. Sukladno tomu, predlaže se da se pojam *aktivnoga slušanja* uvrsti u Nastavni plan i program za osnovnu školu u područje jezično izražavanje u nastavnom predmetu Hrvatski jezik.

slušatelj. Uključiti neverbalne (neverbalne) znakove aktivnoga slušanja (kimanje glave, gledanje govornika u oči i sl.). Uočiti i negativne neverbalne znakove tijekom slušanja (rezervirano držanje, nervozno lupkanje prstima, pogled koji luta, prevrtanje očima, okretanje leđa, neodobravajuće odmahivanje glavom).

5. korak: Razgovor o navedenim tehnikama aktivnoga slušanja. Kako su se osjećali učenici u ulogama govornika i u ulogama slušatelja?

Primjeri i prijedlozi:

1. korak: Samoprocjena komunikacijskih vještina i navika slušanja može biti odgovaranjem učenika na sljedeća anketna pitanja:

1. Koliko slušaš druge ljude dok govore?
  - a) slušam cijelo vrijeme dok mi netko govori
  - b) slušam samo povremeno
  - c) mislim o nečem drugom dok mi netko govori pa baš i ne slušam
2. Voliš li u razgovoru s drugima više biti u ulozi:
  - a) slušatelja
  - b) govornika
3. Kada slušam drugoga
  - a) gledam ga u oči
  - b) spuštam pogled
  - c) kimnem povremeno glavom
  - d) pokušavam i ja nešto reći *upadanjem* u riječ
4. Što misliš zašto je slušanje važno za komunikaciju?
  - a) slušati nekoga znači pokazati mu da ga poštuješ
  - b) slušati nekoga znači saznati nešto o njemu: tko je i što hoće
  - c) slušati nekoga znači dobiti mogućnost da i sam budeš saslušan.

Dodatni izvori za stjecanje komunikacijske kompetencije (namijenjeni učitelju kao voditelju radionice)

Tehnike su aktivnoga slušanja: (Gabor 2006)

1. korištenje i slušanje „ključnih riječi”
2. postavljanje svrsishodnih dodatnih pitanja
3. korištenje i traženje dodatnih primjera
4. predviđanje što će govornik sljedeće reći
5. sažimanje osnovnih govornikovih misli
6. aktivno uključivanje u razgovor povezujući rečeno s osobnim iskustvom i znanjem.

Tehnika aktivnoga slušanja *podržavajućim komunikacijskim komentarima*. Slušateljevi komentari zapravo su jedan od načina parafraziranja govornikovih riječi kao potvrde da je razumio ono što mu je govornik namjeravao reći. Podržavajući komentari kao znak aktivnoga slušanja mogu biti: *Ma nemoj! Ma šališ se! Stvarno! Zanimljivo! Ma što kažeš....*

Tehnika aktivnoga slušanja *parafraziranjem*. Parafraziranjem slušatelj provjerava je li dobro razumio govornika. Ali i govornik dobiva povratnu informaciju je li ga sugovornik (slušatelj) dobro razumio. Parafraze mogu biti, na primjer: *Ispravi me ako sam loše razumio, ali... Čini mi se da... Jesam li dobro razumio...* Parafrazirati možemo postavljanjem pitanja. Pitanjima potičemo komunikaciju, ali dajemo i potvrdu sugovorniku o količini i kakvoći informacija usvojenih slušanjem.

Šutnja kao tehnika aktivnoga slušanja. Ako šutimo i slušamo, možemo neverbalnim (neverbalnim) znacima pokazati da smo aktivni sudionici komunikacije. Na primjer, kimanjem glave, gledanjem govornika u oči i sl. Često naši neverbalni znaci, kojih ne moramo i najčešće i nismo svjesni, pokazuju nedostatke aktivnog slušanja. Među negativnim neverbalnim znakovima slušanja ubrajaju se: rezervirano držanje, nervozno lupkanje prstima, pogled koji luta, prevrtanje očima, okretanje leđa, neodobravajuće odmahivanje glavom. Pozitivni su neverbalni znaci slušanja: usmjerenost pogleda, osmijeh, tijelo blago nagnuto naprijed prema sugovorniku. (Vodopija, Š. 2007). Šutnja može biti pozitivan i negativan komunikacijski znak. Nekim ljudima tišina smeta i čini ih nervoznima dok govore. Zato pod svaku cijenu žele smanjiti moguću tišinu u komunikaciji pa govore bez prestanka. To može biti jednako loše jer prevelika količina informacija može zamarati slušatelja i on će ga najvjerojatnije prestati slušati.

Naučio/naučila sam:

- slušanje je jednako važno u komunikaciji kao i govorenje
- biti dobar slušatelj znači aktivno slušati
- aktivnim slušanjem dajemo sugovorniku do znanja da ga slušamo i da razumijemo ono što nam govori
- primijeniti tehnike aktivnoga slušanja u neposrednoj komunikaciji licem u lice.

4.3. PRIMJER KOMUNIKACIJSKE GOVORNE VJEŽBE PRVI DOJAM (TEMATSKO-KOMUNIKACIJSKO PODRUČJE: SOCIJALNE I KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE)

Prvi dojam

■ komunikacijske vještine govorenja	C-3
■ komunikacijske vještine slušanja	
■ socijalne i komunikacijske vještine	☺☺ rad u paru
□ govorna kultura	◯ kružni oblik rada

Kada procjenjujemo ljude na osnovi prvoga dojma, vršimo to na temelju sljedećih kriterija (Miljković-Rijavec 2004: 86-87):

1. Halo efekt je pojava kad na temelju jedne osobine donosimo opći zaključak o nekoj osobi.
2. Projekcija nastaje kada pretpostavljamo da su drugi ljudi slični nama što može biti posve pogrešno.
3. Stereotipi se javljaju kada osobu procjenjujemo na temelju pretpostavljenih karakteristika grupe kojoj pripada. Tako se, npr. najčešće za osobu koja je debela pretpostavlja da je dobra jer su prema uvriježenom mišljenju debeli ljudi dobri.
4. Sličnost je pojava u procjenjivanju kada sami imamo neku osobinu koju najlakše i najbrže opažamo kod drugih. Vrijedi, dakako, i obratno.

Američki su psiholozi utvrdili da „simpatija kod prvog susreta nastaje zbog prijateljskog izraza lica (55%), zbog prijateljskog tona glasa (38%) i zbog sadržaja izgovorenog (7%). Znači, od sto posto razloga zbog kojih će vas sugovornik prihvatiti, 93% čine vaše lice i vaš glas.” (Petar 2008: 86).

Naša komunikacija otkriva i naše raspoloženje i što mislimo o osobi s kojom razgovaramo. U procjenjivanju drugih ljudi često izgovaramo stereotipne, klišeizirane riječi, pripisujemo im osobine koje zapravo nemaju, opisujemo ih prema nekim njima zajedničkim odlikama i kategorijama ne uvažavajući nijanse koje ih međusobno ipak čine različitim. Ako osobu dovoljno ne poznamo, to može utjecati na karakter naše komunikacije (nerado razgovaramo, ne znamo o čemu bismo razgovarali i sl.).

Svrha (cilj) radionice: razvijati komunikacijske vještine predstavljanja drugih, uočiti pogriješke u procjenjivanju ljudi, bolje upoznati jedni druge.²⁵

Opis učeničkih aktivnosti:

1. korak: Učitelj će odabrati fotografije nepoznatih ljudi i učenici će na temelju prvoga dojma izreći pretpostavke o njima: (tko su, čime se bave, pripisati im karakterne osobine...). Uočiti različita procjenjivanja iste sobe.

2. korak: Prisjetiti se iz osobnoga iskustva prvoga dojma o osobi koju su tek upoznali. Učenici će reći jesu li se prevarili u procjeni osobina, jesu li promijenili svoje mišljenje o njoj kada su je bolje upoznali? Sjećaju li se kako su s njom razgovarali prije nego su je bolje upoznali? Je li se komunikacija promijenila, zašto, na koji način?

Primjeri i prijedlozi:

1. korak: Nakon opisa fotografija učitelj će potaknuti razgovor s učenicima o pogriješakama u procjenjivanju drugih ljudi. Učitelj može pitati učenike:

1. Koje osobine odmah uočite na drugome kada ga prvi puta vidite?
2. Koje osobine ostaju skrivene?
3. Je li prvi dojam o nekoj osobiti objektivn ili subjektivan? Zašto tako misliš?

2. korak: Učitelj kao voditelj radionice može postaviti sljedeća pitanja učenicima:

1. Što ili tko može utjecati na stvaranje mišljenja o nekome?
2. Recite neke svoje loše procjene drugih osoba? U čemu ste pogriješili?
3. Mijenjaju li se lako mišljenja o nekome?
4. Kojim riječima najčešće površno predstavljate nepoznatu osobu drugima?
5. Ako ste loše procijenili osobu, kako najčešće s njom razgovarate? Želite li s njom razgovarati? Kako se ponašate tijekom raz-

---

²⁵ Komunikacijske vještine predstavljanja sebe i drugih u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu (2006./2007.) zastupljene su samo jednom tematskom odrednicom u 5. razredu: Subjektivno i objektivno opisivanje osobe čija su obrazovna postignuća: razlikovati subjektivni od objektivnog opisa osobe; stvarati subjektivni opis osobe (usmeni i pisani). U tom smislu radionica predstavlja prijedlog dopune Nastavnoga plana i programa za osnovnu školu komunikacijskim sadržajima predstavljanja sebe i drugih u nastavi jezičnoga izražavanja (u predmetu Hrvatski jezik).

govora? Dopuštate li joj da se u razgovoru bolje predstavi, da se međusobno bolje upoznate?

6. Može li razgovor utjecati na promjenu mišljenja o nekome? Zašto?

Naučio/naučila sam:

- procjenjivanje ljudi na osnovi prvoga dojma može biti pogrešno
- prvi se dojam o osobi stvara na temelju njezinoga izgleda, tona glasa i sadržaja izgovorenoga
- na procjenjivanje ljudi mogu utjecati i naše emocije
- komunikacija će biti uspješnija ako se međusobno bolje upoznamo.

4.4. PRIMJER KOMUNIKACIJSKE GOVORNE VJEŽBE PREDSTAVLJANJE I UPOZNAVANJE NEPOZNATE OSOBE (TEMATSKO-KOMUNIKACIJSKO PODRUČJE: GOVORNA KULTURA)

Predstavljanje i upoznavanje nepoznate osobe

■ komunikacijske vještine govorenja	C-3	
□ komunikacijske vještine slušanja	☉	individualni oblik rada
■ socijalne i komunikacijske vještine	☺☺	rad u paru
■ govorna kultura	◯	kružni oblik rada

Radionica se provodi metodom *igranja uloga* „kod kojih se učenicima dodjeljuju zamišljene uloge iz različitih životnih situacija. (Petrović 1997: 139). Učenici improviziraju međusobni razgovor vodeći računa o svojoj ulozi i o ulogama ostalih učenika. U literaturi se navedena metoda zove i *metoda simulacije*: „vježba u kojoj učenici preuzimaju određene uloge i ponašaju se na način koji te uloge zahtijevaju.” (Vizek Vidović i sur. 2003: 248). Klippert (2001: 221) takav način rada naziva *kooperativnim igranjem* za koje je znakovito da članovi grupe imaju različite uloge i moraju raditi na rješavanju problema. Kod ove vrste uloga odnosno interakcijskih igara, može se zamišljena situacija govoriti bez pripreme, ali je moguće i pripremiti opisane, zadane uloge koje učenik treba odigrati. Igranje uloga i simulacije Morrow (*Principles of communicative methodology*) smatra tehnikom komunikacijskoga pristupa učenju jezika.

Svrha (cilj) radionice: vježbati samopredstavljanje i predstavljanje drugih, stjecati komunikacijske vještine, razvijati socijalne odnose, njegovati kulturu govorenja.²⁶

Opis učeničkih aktivnosti:

1. korak: Samoprocjena govornih navika i kulture govornoga ponašanja u komunikacijskoj situaciji upoznavanja druge osobe.
2. korak: Ponoviti osnovna pravila govornoga ponašanja u razgovoru s više osoba.
3. korak: Igranje uloga u zadanim komunikacijskim situacijama (improvizacijama)²⁷ i razgovor o odigranoj situaciji.

Primjeri i prijedlozi:

1. korak: Učitelj kao voditelj radionice učenike može pitati o njihovim komunikacijskim navikama upoznavanja drugih ljudi. Na primjer:

1. Najvažniji čin predstavljanja nepoznate osobe drugima je izgovaranje njezinoga imena. Kako ga trebate izgovoriti? (Najvažniji čin predstavljanja nepoznate osobe drugima je izgovaranje njezinoga imena. Zato ga treba izgovoriti glasno da vas svi čuju.)
2. Upoznavanje drugih prvo započinje izgovaranjem imena i prezimena. Pamтите li lako nova imena osoba? Imate li neki prijedlog kako lakše upamtiti nečije ime? Što ćete učiniti ako niste dobro razumjeli nečije ime? Što ćete učiniti ako shvatite da ste osobu oslovili pogrješnim imenom? Jesu li vas nekada nazvali drugim imenom? Jeste li osobu na to upozorili? (U literaturi se navode brojni prijedlozi kako najjednostavnije zapamtiti nečije ime. Na primjer: pronaći neku osobinu koja počinje s istim slovom kao i njegovo ili njezino ime. To pridonosi da se ime zapamti. Ili: Da bismo bolje upamtili nečije ime, dobro je ponoviti ga u sebi. Ili: Novo ime možemo povezati s osobom istoga imena koju duže vrijeme i bolje poznajemo.)

Različiti su razlozi zašto neka imena teško pamtimo. Ponekad je razlog tomu buka, žamor, ponekad smo više usmjereni na izgo-

---

²⁶ Razvidna je potreba dopune Nastavnoga plana i programa za osnovnu školu sadržajima govorne kulture.

²⁷ O sličnim komunikacijskim situacijama i igranju uloga pogledati u: Susan M. Reinhart, Ira Fisher. *Speaking and Social Interaction: Activities for Intermediate to Advanced ESL Students*, Englewood Cliffs, New Jersey 07632, 2.

varanje vlastitoga imena, umjesto na slušanje ime osobe koja nam se predstavlja, a ponekad je razlog slaboga pamćenja nečijeg imena nedostatak zanimanja za upoznavanje nove osobe.

3. Ako osobu predstavljate svojim prijateljima, nakon što ste rekli njezino ime, što biste još o njoj rekli? Što ne biste drugima rekli o njoj? Što ćete učiniti da se osoba ugodno osjeća u novom društvu?

3. korak: Situacije za komunikacijske improvizacije i igranje uloga mogu biti:

- a) Dvoje učenika koji se međusobno ne poznaju sasvim se slučajno nađu za istim stolom u školskom restoranu. Čekaju da budu posluženi. Nakon nekoliko minuta jedan se od njih obraća drugomu i započinje razgovor...
- b) Sam/sama si kod kuće. Odjednom zazvoni telefon. Podigneš slušalicu i začuješ nepoznati glas.
- c) U kazalištu otkrivaš da netko sjedi na tvom mjestu. Pristupaš neznanцу i objašnjavaš da sjedi na krivom mjestu.
- d) Hodaš ulicom i učiniti se da si vidio/vidjela prijatelja. Obratiš mu se i tada shvatiš da je riječ o nepoznatoj osobi.

Analizu odigrane komunikacijske situacije učitelj može provesti postavljanjem sljedećih pitanja:

1. O čemu su razgovarale osobe u ovoj komunikacijskoj situaciji?
2. Jesu li oba sudionika komunikacije bila spremna na razgovor?
3. Jesu li se jedno drugome predstavili? Kako? Na koji način?
4. Tko je prvi započeo komunikaciju? Je li situacija mogla biti drukčija?
5. Što su otkrili jedno drugome o sebi?
6. Biste li započeli sličan razgovor s osobom koju ne poznajete? Kako biste postupili u sličnoj komunikacijskoj situaciji?

Naučio/naučila sam:

- primijeniti kulturu govorenja u različitim komunikacijskim situacijama i u susretima s nepoznatim osobama
- predstaviti osobu drugima
- primijeniti različite tehnike pamćenja tuđega imena.

ZAKLJUČAK

Tradicionalna teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja bila je usmjerena na učenje gramatike (skupa pravila i definicija o temeljnim jezikoslovnim disciplinama: učenje fonetike i fonologije, morfologije, sintakse, tvorbe riječi i semantike) te uvježbavanje njihove primjene u govornom i pisanom izražavanju. Drugim riječima, proces se institucionalnoga učenja jezika najčešće oslanjao na učenje gramatičkoga sustava (pravila) i bogaćenje rječnika. Smatralo se da je učenik naučio jezik ako je zadovoljio prethodno navedena dva kriterija. No, jezik se uči isključivo komunikacijom. Jezično znanje ne jamči da će učenik u određenoj situaciji znati komunicirati. Stoga suvremeni pristupi učenju jezika, osobito stranoga, polaze od tvrdnje da ovladavanje gramatičkim znanjem nekoga jezika ne jamči i uspješnu komunikaciju na tom jeziku. Učenje jezika premješta se s lingvističkoga na funkcionalno-komunikacijsko osposobljavanje koje u sebe uključuje tri podspособnosti: jezičnu (lingvističku), društvenojezičnu (sociolingvističku) i uporabnu (pragmatičku) sposobnost.

Slaba komunikacijska sposobnost naših učenika te neprimjereno i neprilagođeno govorno ponašanje u određenim situacijama i na različitim mjestima (obitelj, škola, knjižnica, ulica, športsko igralište) nameću potrebu uvođenja sadržaja kojima bi učenik razvijao svoje komunikacijske vještine i znao ih primijeniti u raznolikim životnim situacijama. Komunikacijskim su se modelom govornih vježbi u osnovnoj školi, predstavljenim u radu, predložile promjene u nastavi jezičnoga izražavanja u cilju sveobuhvatnijega komunikacijskog osposobljavanja učenika. Završetkom osnovnoga obrazovanja učenik bi bio komunikacijski osposobljen za uspješnu interpersonalnu komunikaciju (komunikaciju licem u lice). Svjesni činjenice da je riječ o sadržajima koji možda izlaze izvan okvira tradicionalne raspodjele sadržaja nastave jezičnoga izražavanja, razmisliti je da sadržaji govorne kulture te govorničkih i komunikacijskih vještina budu dio zasebnoga predmeta. Polemizirati se može o nazivu predmeta: kultura govorenja, govorna kultura, govorno izražavanje, govorna komunikacija, oratorstvo, govorništvo, umijeće komuniciranja.

LITERATURA

- Ayalon, O. (1995) *Spasimo djecu*. Priručnik grupnih aktivnosti za pomoć djeci u stresu. Zagreb: Školska knjiga.
- Bakota, L. (2010) *Komunikacijski model govorni vježbi u osnovnoj školi*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Baranović, B. (2007) *Europska iskustva i nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj*. Uvod u raspravu o rezultatima istraživanja. Metodika, Vol. 8, br. 2, Zagreb.
- Beker, M. (1997) *Kratka povijest antičke retorike*. Zagreb: ArTresor naklada.
- Buggle, F. (2002) *Razvojna psihologija Jeana Piageta*. O spoznajnom razvoju djeteta. Prijevod 4. izdanja. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Carnegie, D. (1990) *Kako svladati govorno umijeće ili kako steći samopouzdanje*. Psihologija učenja, knj. III., VI. Izdanje. Zagreb: Prosvjeta Draganić.
- Chomsky, N. (1991) *Jezik i problemi znanja*. Predavanja na sveučilištu u Managvi. Prevela Goranka Antunović. Zagreb: Biblioteka Sol. Knj. 6.
- Crystal, D. (1985) *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford.
- Gabor, D. (2006) *Kako započeti razgovor i izgraditi prijateljstvo*. Ljubljana: Lisac & Lisac.
- Jelaska, Z. (2005) *Jezik, komunikacija i sposobnost: nazivi i bliskoznačnice*. Jezik 52, 4; str.128-138.
- Klippert, H. (2001) *Kako uspješno učiti u timu*. Zbirka praktičnih primjera. Zagreb: Educa.
- Mihaljević Djigunović, J. (2002) *Strah od stranoga jezika*. Kako nastaje, kako se očituje i kako ga se osloboditi. 1. izdanje. Zagreb: Ljevak.
- Mihaljević Djigunović, J., Opačić, N., Kraš, T. (2005) *Čega se više bojimo: materinskoga ili stranog jezika?* Jezik u društvenoj interakciji. Zbornik radova HDPL-a. Zagreb.
- Miljković, D., Rijavec, M. (2004) *Bolje biti vjetar nego list*: psihologija dječjeg samopouzdanja. Zagreb: IEP.
- Morrow, K. *Principles of communicative methodology*. Communication in the Classroom. Applications and Methods for a Communicative Approach. Edited by Keizh Jonson. Center for Applied Language Studies. University of Reading.

- *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje.* (srpanj 2010) Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
- *Nastavni plan i program za osnovnu školu.* (2006) Zagreb: Republika Hrvatska. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- Nunan, D. (1999) *Second Language Teaching & Learning.* University of Hong Kong. Heinle & Heinle Publishers, Boston, Massachusetts.
- Pandžić, V. (2001) *Govorno i pismeno izražavanje u srednjoj školi.* Priručnik za srednjoškolske profesore i studente hrvatskoga jezika i književnosti. Zagreb.
- Pavličević-Franić, D. (2005) *Komunikacijom do gramatike.* Razvoj komunikacijske kompetencije u ranom razdoblju usvajanja jezika. I. izdanje. Zagreb: Alfa.
- Petar, S. (2008) *Kako se uspješno prodati.* Osnove uspješnog komuniciranja u obitelji, s prijateljima, poslovnim partnerima i svima koji vas gledaju i slušaju (i kupuju nešto od vas), treće izdanje. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Petrović, E. (1997) *Teorija nastave stranih jezika.* Osijek: Pedagoški fakultet.
- Petrović, S. (1975) *Retorika.* Teorijsko i historijsko razmatranje. Gradina.
- Reardon, K. (1998) *Interpersonalna komunikacija.* Gdje se misli susreću. Zagreb: Alinea.
- Reinhart, S. M., Fisher, I. *Speaking and Social Interaction: Activities for Intermediate to Advanced ESL Students.* Prentice-Hall, INC., Englewood Cliffs, New Jersey.
- Smajić, D., Vodopija, I. (2008) *Curriculum, kurikulum, kurikulum – uputnik.* Jezik god. 55., br. 5., str. 181-189.
- Stančić, V., Ljubešić, M. (1994) *Jezik, govor, spoznaja.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Šego, J. (2005) *Kako postati uspješan govornik.* Priručnik retorike za učenike i studente. Zagreb: Profil.
- Škarić, I. (2000) *Temeljci suvremenog govorništva.* Zagreb: Školska knjiga.
- Škiljan, D. (2002) *Govor nacije. Jezik, nacija, Hrvati.* Zagreb: Golden marketing.
- Težak, S. (1974) *Govorne vježbe u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika.* V. izdanje. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

- Težak, S. (1996) *Teorija i praksa hrvatskoga jezika I*. Zagreb: Školska knjiga.
- Trask, R. L. (2005) *Temeljni lingvistički pojmovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vizek Vidović i sur. (2003) *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP-VERN.
- Vodopija, Š. (2007) *Umijeće slušanja*. Priručnik i savjetnik za uspješnu komunikaciju. Zadar.
- Vrhovac, Y. (2001) *Govorna komunikacija i interakcija na satu stranog jezika*. Zagreb: Ljevak d.o.o.
- Vuletić, B. (2006) *Govorna stilistika*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za fonetiku.
- Weisbach, C., Dach, U. *Kako razviti emocionalnu inteligenciju*. Put do osjećajne zrelosti. Knjiga i dom.
- <http://www.mzos.hr>